

16. Kurljak I. *Klasychna osvita na zahidnoukraïns'kyh zemljah* (XIX – 1 polovyna XX st.). – Ternopil', 2000.
17. Gnatjuk M. «Ridnomovne zhinoche shkil'nyctvo v Kolomyi'» (1919–1939) «Viko». – Kolomyja, 2014.
18. Stuparyk B. «Shkoli – nacional'ne vyhovannja molodi» (vybrani statii). – Ivano–Frankivs'ka: Plaj, 2005.
19. «Ivano–Frankivs'ka derzhavna gimnazija» / za redakcijeju B. Stuparyka. – Ivano–Frankivs'ka, 2000.
20. Stuparyk B. M. «Shkil'nyctvo Galychchyny (1772–1939)». – Ivano–Frankivs'ka, 1994.
21. DATO. – F.231. – Op.1s. – Spr.2167.
22. Tam samo. – Spr.2168.
23. Tam samo. – F.316. – Op.1. – Spr.1177.
24. Tam samo. – F.3sr. – Op.2. – Spr.1380.
25. Tam samo. – F1. – Op.1. – Spr.1821.

Ilichshin S. O., aspirant Scientific and research institute of Ukrainian studies (Ukraine, Kyiv), ilsergijwenger@mail.ru, seregaknu1991@ukr.net

Anti-Polish activity in the educational institutions of the Eastern voivodeships in the 2nd Commonwealth in 1934–1939

The article discusses the struggle of Ukrainian school youth for the rights of Ukrainian–language teaching in schools and the activities of Ukrainian nationalist youth organizations in the preservation of Ukrainian–language education after the «School Action» of 1933. The purpose of our research is to highlight the activities of the youth unit of the OUN in the field of school education, the analysis of the main factors of the struggle against the polonization of education conducted in the educational institutions of the Ternopil province in the period 1934–1937, actions for preserving the Ukrainian–language education in the territory of Western Ukrainian lands in the interwar period.

In our study, we try to identify available archival documentary source material on this topic; To reveal methods and means of resistance to polonization of Ukrainian schools; To show the features of the activity of youth organizations of the OUN in the field of education. The novelty of the provisions of the article is determined by the fact that earlier unknown archival materials are introduced into the scientific circulation, and also the activity of youth organizations of the OUN in the territory of the Ternopil Province after the «School Action» of 1933 is shown for the first time.

Keywords: *The situation of Ukrainian schools, scientists, the development of Ukrainian school education, youth education, actions against Polish schools.*

УДК 94(44)+81

Казакевич О. М.,

кандидат історичних наук, доцент, докторант кафедри історії та етнополітики, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), o.kazakevich@gmail.com

Від загрози єдності до визнання цінності: політика Франції щодо мов корінних народів після 1789 року

З 1789 р. революційний уряд використовував французьку мову як засіб підтримки процесів націотворення, хоча його зусилля досягли лише обмеженого успіху. Незважаючи на вжиття низки заходів з метою витіснення нефранцузьких мов та діалектів зі шкільного навчання, станом на 1864 р. лише близько половини населення країни володіло французькою. Саме тому однією з головних цілей освітньої реформи 1881 р. було перетворення французької на єдину мову навчання у країні. Лише після Другої світової війни вивчення мов меншин було повернене до шкільної програми, однак саме після зняття усіх обмежень ці мови втратили переважну більшість своїх носіїв. Автор пояснює успіх культурної асиміляції етномовних меншин Франції у XIX–XX ст. насамперед престижем володіння французькою мовою, яка міцно асоціювалася з високорозвиненою культурою, соціальним прогресом та демократичними цінностями.

Ключові слова: *Франція, етномовна політика, націотворення, бретонська мова, окситанська мова, культурна асиміляція.*

Упродовж останніх десятиліть в Україні не вщухають суперечки щодо форм та методів здійснення державної

мовної політики. З огляду на це особливої актуальності набуває вивчення етапів формування політики підтримки національних мов, яка проводилася європейськими державами, зокрема, Францією. Після революційних подій 1789–1799 рр. політика цієї країни щодо мов корінних народів та міноритарних етнолінгвістичних груп у XIX ст. значною мірою нагадувала політику Російської імперії щодо українського та інших народів, які опинилися в її складі. Однак результати політики постреволуційної Франції та Росії виявилися діаметрально протилежними. Як зазначає Р. Вульпіус, французи спромоглися зробити так, що бретонська й провансальська не піднялися до рівня мов, конкуруючих із французькою, але росіянам «так і не вдалося запобігти розвитку української літературної мови, яка конкурувала з російською» [2, с. 192–193]. Російський дослідник О. Міллер також вважає, що політику Петербурга в Україні та Білорусі доцільно порівнювати з політикою Парижа в континентальній Франції та політикою Лондона на Британських островах [8, с. 40]. На його переконання, причина фактичного провалу проекту «великої російської нації» полягала у «недостатньо потужному «позитивному» асиміляційному тиску» в умовах соціально–політичних процесів, які розгорнулися в імперії у XIX ст. [8, с. 236].

Мовній політиці Франції на сьогоднішній день присвячено цілу низку наукових досліджень [1; 7; 12; 15; 17; 18], однак метою цієї статті є з'ясування питання, чому французькій мові, на відміну від російської, все ж таки вдалося фактично маргіналізувати мови корінних етносів держави й утвердитися в ролі основного комунікаційного засобу на тій території, яку Франція охоплювала на момент колапсу абсолютної монархії у 1789 р.

На перший погляд, феномен мовної політики Франції полягає у тому, що ця країна упродовж усієї своєї нової та новітньої історії проводить безпрецедентний для Західної Європи за своєю жорсткістю курс, спрямований на підтримку національної мови та розширення сфери її вжитку. В сучасній Франції цей курс послідовно реалізується вищими органами влади у правовому полі. Так, державний статус французької мови закріплює друга стаття Конституції П'ятої республіки, ухваленої 4 жовтня 1958 р. Прикметно, що зазначене положення з'явилося в документі у 1992 р. [7, с. 78], тобто одночасно з підписанням Францією Маастрихтської угоди про створення ЄС. Проте й раніше провідний статус французької мови було закріплено у нормативно–правових актах.

У 1975 р. було прийнято Закон щодо застосування французької мови, поданий П'єром Ба та Марком Лорьолем, який забороняв використання іноземних слів та висловів за наявності відповідних французьких термінів. Ця заборона поширювалася на діяльність засобів масової інформації, відносини у сфері працевлаштування, укладання контрактів з державними установами тощо. У 1994 р. на зміну закону Ба–Лорьоля було ухвалено закон Тубона, що отримав свою назву від імені його ініціатора – Жака Тубона, тодішнього міністра культури Франції. Згідно статті 1 зазначеного закону, «французька мова є фундаментальним елементом індивідуальності та спадщини Франції. Вона є мовою освіти, праці, торгівлі та державних служб [la langue française est un élément fondamental de la personnalité et du

patrimoine de la France. Elle est la langue de l'enseignement, du travail, des échanges et des services publics]» [19].

Практичним впровадженням мовної політики у життя суспільства опікується заснована ще у 1635 р. Французька академія, Вища рада французької мови (Conseil supérieur de la langue française), Головне управління французької мови (Délégation générale à la langue française) та інші державні структури. Загалом, здійснення мовної політики Франції характеризується принципами центрizmu (встановлення пріоритетності розвитку однієї мови), експансії (прагнення розповсюджувати демографічно та соціально домінуючу мову на інші мовні спільноти в державі) та пуризму (ретельного оберігання мови від запозичень та вульгаризації) [7].

Активна мовна політика Франції в останні десятиліття частково пояснюється глибокими соціальними та геополітичними трансформаціями, яких зазнала країна у другій половині ХХ ст. Як зауважив Т. Джадт, Франція 1956 р. у загальних рисах була схожою з Францією 1856 р., проте Франція 1980–х рр. вже нічим не нагадувала ту країну, якою вона була десять років тому. За цей час престиж Франції на міжнародній арені суттєво знизився, республіка втратила свої останні колонії, а статус французької мови як засобу міжнародного спілкування підірвала англійська [4, с. 52]. Водночас, було б помилкою вважати мовну політику сучасної Франції виключно реакцією на зростаючу потужність англійської мови. Для того, щоб зрозуміти її ідейне підґрунтя та сутність, необхідно уважніше придивитися до особливостей етнолінгвістичного розвитку цієї країни з епохи початків формування французької державності.

На початку епохи Середньовіччя історична Галлія, заселена нащадками автохтонного кельтського населення (галлів) та римських колоністів, була завойована германськими племенами, серед яких провідну роль відігравали франки. Взаємне проникнення провінційної латини та германських діалектів дало початок історії сучасної французької мови, однак шлях її формування виявився надзвичайно складним через наявність великої кількості т.зв. *патуа* – регіональних діалектів та говірок, нерідко взаємно незрозумілих їхнім носіям. У країні також функціонувало щонайменше сім мов, відмінних від французької: баскська, бретонська, ельзаська, каталанська, корсиканська, окситанська (провансальська), фламандська. Носії цих мов мали розвинене почуття регіональної ідентичності й здебільшого не асоціювали себе з французами. Намагання подолати регіональні та діалектні відмінності було однією з ключових цілей внутрішньої політики Франції щонайменше з 1539 р., коли королівським ордонансом було введено заборону на використання у діловодстві мов, відмінних від французької [9, с. 135]. З того часу курс на звуження сфери функціонування регіональних мов впроваджувався неухильно.

Революційні події 1789–1799 рр. не тільки не створили передумови до більшої лібералізації мовного питання у Франції, але навпаки призвели до посилення наступу центру на регіональні мови. На початковому етапі революції було проголошено рівноправ'я мов й лунали заклики до позбавлення французької мови елітарного характеру та наближення її до розмовної мови широких верств населення. Однак досить швидко виявилось, що

мовне різноманіття Франції не зовсім відповідає цілям і прагненням ватажків революції. У 1792 р. Франсуа Лантен спробував поєднати демократичні надбання революції з необхідністю консолідації нації. Він виступив із проектом запровадження в нефранкофонних департаментах двомовного шкільного навчання, з наданням переваги вивченню французької [17, с. 61]. Того ж року з ініціативи Ніколя Кондорсе посада вчителя молодшої школи, на якого покладался обов'язок вчити дітей читати й писати французькою, отримала назву *instituteur*, тобто «той, хто утворює, встановлює» (від фр. дієслова «*institer*») [20, с. 174].

Невдовзі уряд почав здійснювати рішучіші заходи щодо поширення літературної французької мови в сфері освіти з одночасним витісненням звідти патуа та мов меншин. Першим із них став декрет Бертрана Барера, ухвалений Конвентом у 1794 р., який передбачав запровадження для усіх громадян незалежно від віку, навчання правам людини та законам Республіки французькою мовою. Будучи одним із провідників революції, Барер наголошував на тому, що французька мова – найгарніша мова Європи, однак за старого режиму ця мова належала лише привілейованому класу. Відтепер вона має стати мовою усіх громадян й замінити собою місцеві говірки та інші мови, які проголошувалися ознакою невігластва, тиранії та фанатизму [17, с. 62]. Кілька місяців потому, Анрі Грегару виступив з промовистою «Доповіддю про необхідність та заходи щодо знищення патуа та універсалізації використання французької мови», де мовне різноманіття Франції оголошувалося пережитком феодалізму й з прикрістю зазначалося, що з двадцяти шестимільйонного населення Франції, лише близько трьох мільйонів говорить «правильною» французькою [17, с. 65–66]. Проект стандартизації французької мови, який передбачав, зокрема, уніфікацію орфографії та семантики слів, видання нового словника й граматики, здобув схвалення Конвентом, хоча буремні події наступних років відсунули мовне питання на другий план.

Причини посилення політики мовного центрizmu Першою республікою мали комплексний характер. На переконання Е. Хобсбаума, потреба в єдиній мові з'явилася тоді, коли прості громадяни стали важливою складовою політичних процесів у державі. Тоді ж, коли громадяни почали читати й писати цією мовою, з'явилася потреба у відповідності розмовної та писемної мов, адже нерозуміння широкими верствами населення мови урядування та законодавства створювало можливості для правління пануючої меншості. Стандартизація мови, відповідно, слугувала суто демократичній меті: «громадяни повинні були розуміти уряд своєї країни й мати можливість брати участь в управлінні державою» [11, с. 51–52].

До цього слід, однак, додати, що революція 1789 р., попри усі свої соціальні гасла, мала потужний національний аспект. Навіть своїми прихильниками вона сприймалася як вияв національно-визвольної боротьби. Наприклад, у 1789 р. абат Е. Ж. Сійєс закликав вигнати «у ліси Франконії всі ті сім'ї, які безглуздо продовжують претендувати на походження від раси завойовників» й очистити від них націю, яка відтепер буде складатися з нащадків галлів та римлян [9, с. 154–155]. Боротьба за єдність мови, таким чином,

цілком вкладалася в концепцію боротьби за єдність нації. Як зазначає М. Баар, революціонери у цій боротьбі дійшли до парадоксу: виключення заради об'єднання. «Прагнення етномовної єдності поставило під питання статус різноманітних етнічних та лінгвістичних груп у складі національної громади» [13, с. 68].

Політика витіснення мов корінного населення з освітньої сфери, початок якої було покладено в часи революції, проводилася французьким урядом упродовж усього XIX ст. Наочний приклад її реалізації становила Бретань – регіон, населення якого складало найбільшу нефранцузьку етнолінгвістичну групу в країні. Шкільні регламенти, які діяли у цьому регіоні, забороняли книжки бретонською й прирівнювали використання рідної для абсолютної більшості учнів мови до вживання лайливих слів, пльовання та інших дій, які передбачали покарання. Широкого розповсюдження набула принизлива практика використання т.зв. «символу» – дерев'яної дощечки, яку вішали на шию учнів за використання хоча б одного слова бретонською. У навчанні застосовувалася методика, розроблена Іринеем Карре, яка передбачала повне занурення учнів у франкофонне середовище та відмову вчителів пояснювати матеріал рідною мовою. Будь-які пропозиції щодо введення двомовної початкової освіти в Бретані, які надходили починаючи з 30-х рр. XIX ст. наштовхувалися на рішучий спротив місцевої адміністрації, що не приховувала свого бажання «вбити бретонську мову» заради якнайшвидшої інтеграції місцевого населення до єдиної французької нації [1, с. 29; 10, с. 76].

Заходи, подібні до тих, що реалізовувалися адміністрацією департаментів Бретані, тією чи іншою мірою застосовувалися також в інших регіонах Франції, де проживали етнічні меншини. Проте, до останніх десятиліть XIX ст. Парижу так і не вдалося повною мірою асимілювати носіїв патуа та міноритарних мов. Згідно даних, які наводив М. П. Драгоманов у своїй статті, присвяченій національним рухам корінних народів Франції, станом на 1875 р. із 36 млн. населення країни лише 14–15 млн. могли говорити, читати й писати французькою мовою. Значна частина населення взагалі не володіла національною мовою. Широкого розголосу набув випадок, коли під час облоги Парижа пруськими військами близько восьми тисяч мобілізованих солдат з Бретані взагалі не розуміли жодного слова французькою [6, с. 692].

Така ситуація до певної міри пояснювалася опором, який чинили політиці офранцузування національні рухи в регіонах. Упродовж усього XIX ст. ці рухи проявляли себе насамперед у науковій, літературній та просвітницькій діяльності зі збереження регіональних мов. У Провансі така діяльність пов'язана передусім з іменем видатного поета, лауреата Нобелівської премії з літератури Фредеріка Містрала (1830–1914). Його лірична поема «Мірей» була покладена в основу норми окситанської мови, а засноване ним разом з поетом Ж. Руманілем літературне товариство започаткувало рух фелібрів, метою якого було відродження мови та культури Провансу [5].

У Бретані вже з середини XVIII ст. розпочалося збирання фольклорного матеріалу, видавництво бретонських словників та граматики [6, с. 710]. Особливо значну роль в цьому процесі відіграв Жан–Франсуа Ле

Гонідек (1775–1838), який здійснив реформу орфографії та стандартизацію бретонської мови, а також виступив одним із засновників у 1805 р. Кельтської академії – наукового товариства, яке опікувалося вивченням культури Бретані. Йому ж належав бретонський переклад Нового Заповіту, який, через заборони та брак підтримки з боку католицької церкви, вдалося опублікувати лише у 1827 р. за межами Франції, в Уельсі. Після смерті Ле Гонідека фактичним лідером бретонського руху став Теодор Герсар де ля Вільмарке (1815–1895), який у 1839 р. видав збірку пісень «Barzaz–Breiz». Незважаючи на неодноразові звинувачення у фальсифікації, збірка Ля Вільмарке відіграла надзвичайно важливу роль у формуванні бретонської свідомості та у розгортанні літературно–мистецького руху бардів [10, с. 76–78].

Водночас, слід зазначити, що національним рухам у французьких регіонах не вдалося подолати меж культурництва та використати соціальний потенціал процесів модернізації країни. М. П. Драгоманов звертав увагу на те, що «демократичні прагнення та позитивна наука» могли допомогти підняти бретонську народність, однак місцеві патріоти навпаки вдалися до «ідеалізації феодално–католицького минулого й до союзу з його залишками у сьогоденні, до ворожого ставлення до прогресу» [6, с. 740].

Надмірний консерватизм не дав змоги бретонському та провансальському рухам здобути підтримку серед широких верств населення. Водночас, процес мовної асиміляції бретонців, провансальців, ельзасців та інших етнічних груп у складі Франції до останньої чверті XIX ст. просувався досить повільно. Найбільш вагомою причиною низької ефективності політики мовного централізму у Франції слід вважати її непослідовний характер. Репресивні заходи щодо мов меншин запроваджувалися переважно місцевими адміністраціями, тоді як на державному рівні цілеспрямованої політики поширення французької мови на той час фактично не існувало.

Це добре видно на прикладі ситуації з мовою шкільної освіти, яка склалася на середину XIX ст. Проведене у 1864 р. з ініціативи міністра освіти Ж. В. Дюрюї загальнодержавне опитування показало в цілому невтішні результати політики поширення французької мови. Лише близько половини жителів країни на той час могли говорити французькою мовою, причому у деяких регіонах, як наприклад, на Корсиці, близько 90% населення володіло лише своєю рідною мовою [12, с. 118]. У навчальному процесі поряд із французькою мовою широко застосовувалися місцеві мови та діалекти, хоча ситуація залежала від конкретного регіону. В Нижній Бретані близько 70% шкільних вчителів використовували поряд із французькою ще й бретонську мову, тоді як 6% послуговувалися виключно бретонською [1, с. 29]. У Руссільйоні в усіх школах використовувалася тільки французька мова, але в Ельзасі з 614 шкіл у 513 використовувався місцевий діалект німецької, з них у 45 школах навчання велося виключно на ельзаському діалекті [15, с. 126]. Значна частина шкіл у регіонах перебувала в руках духовенства, яке заохочувало навчання рідною мовою, оскільки вбачало в ньому запоруку збереження консервативних основ суспільного життя. У цьому ж був зацікавлений і уряд Наполеона III, який прихильно ставився до

клерикалізації освітньої сфери. Однак падіння Другої імперії, яке супроводжувалося втратою територій, заселених німецькомовною меншиною, наочно продемонструвало необхідність змін.

Чергове посилення політики мовного центрizmu пояснюється прагненням засновників Третьої республіки відновити французьке суспільство після національного приниження спричиненого поразкою у війні з Прусією та бурхливих політичних подій, коли менше ніж за століття змінили одна одну три революції, дві монархії, імперія й короткочасне республіканське правління [4, с. 66]. Подальше посилення ролі й значення французької мови видавалося слушним заходом для зміцнення національної єдності.

Ініціативу в цій справі взяв на себе Жюль Феррі, міністр освіти Третьої республіки. Він виступив автором двох законопроектів про реформування освіти, які були прийняті парламентом 16 червня 1881 р. та 28 березня 1882 р. відповідно. Згідно цих законів на всій території Франції було запроваджено обов'язкову, безкоштовну та світську шкільну освіту. Пункт 14 Положення про шкільну освіту наголошував, що «виключно французька мова може застосовуватися в школі» [12, с. 119]. Проти мов корінного населення було спрямовано й заходи щодо відокремлення церкви від школи, в межах яких уряд забороняв вести навчання особам, які здійснюють релігійні обряди, ліквідував школи, де практикувалося релігійне навчання та посилював контроль за приватними закладами. На вчителів шкіл також було покладено обов'язок організовувати освітні заходи для дорослих людей, вести ідеологічну роботу з населенням та забезпечувати виборчий процес [3, с. 257].

В історіографії новітнього часу загалом наголошується на згубному впливі шкільної реформи на розвиток регіональних мов Франції. Водночас, результати деяких досліджень, заснованих на методах усної історії та опитуваннях колишніх учнів та вчителів доби Третьої республіки (1871–1940 рр.), засвідчують, що впровадження заходів, передбачених реформою 1881–1882 рр. в частині мови навчання, здійснювалися не настільки жорстко, як це оцінювали раніше. Зокрема, було встановлено, що шкільні вчителі у переважній більшості походили з місцевого мовного середовища, з прихильністю ставилися до культур корінного населення та широко використовували рідну мову учнів як засіб пояснення навчального матеріалу. Мешканці французьких регіонів, незалежно від мови спілкування та етнічного походження, зазвичай не бачили гострої суперечності між любов'ю до малої батьківщини та почуттям патріотизму щодо Франції в цілому. Поступовий, але неухильний перехід представників корінних етнічних груп та носіїв патуа на стандартизовану французьку мову пояснювався радше психологічними чинниками, а саме прагненням мешканців провінцій бути причетними до високої культури модернізації країни на рубежі XIX–XX ст. [12, с. 120–121].

Той факт, що мовна асиміляція представників корінних етносів Франції мала переважно добровільний характер, опосередковано засвідчують тенденції лінгвістичного розвитку французьких регіонів після 1951 р., коли усі репресивні заходи щодо бретонської, баскської, каталанської та окситанської мов були скасовані, а вивчення цих мов було введено до шкільної

програми. У 1975 р. регіональні мови та культури були оголошені національною спадщиною, яка потребує збереження. Тим не менше, саме цей період позначився найбільш гострою кризою регіональних мов. Зокрема, згідно опитувань, з 1950 по 1970 рр. кількість мовців бретонської серед мешканців Бретані знизилася з 70% до 20%, а у 2004 р. із понад 3 млн. населення регіону лише 250 тисяч осіб були здатні говорити бретонською, при чому, здебільшого, це були люди у віці старшому за 60 років [16, с. 130]. Схожа ситуація спостерігається й з іншими регіональними мовами. Зокрема, на думку Фабріс Бернісан офіційні дані щодо 2–х млн. мовців окситанською надто завищені й насправді їхня кількість не перевищує 100 тисяч, хоча на початок XX ст. сягала 9 мільйонів [14, с. 498].

З ретроспективного огляду мовної політики Франції можна зробити наступні висновки. По-перше, в усі історичні епохи та за умов будь-якого політичного режиму влада Франції проводила курс щодо підтримки національної мови, розширення сфери її вжитку та перетворення її на універсальний засіб комунікації в країні. Французька мова завжди відігравала роль важливого елементу державної ідеології: за часів монархії вона уособлювала унітарний характер держави, в епоху ж республіки символізувала рівність громадян перед законом. По-друге, упродовж усієї своєї новітньої історії французька держава бачила необхідність свого втручання у мовну ситуацію в країні. До середини XX ст. мови етнічних меншин та діалекти французької (патуа) були об'єктом репресивних заходів, спрямованих на витіснення цих мов насамперед із освітньої сфери. По-третє, зазначені репресивні заходи не були достатньо ефективними й не завжди досягали своєї мети. Навпаки, найшвидшими темпами асиміляція етнолінгвістичних меншин розгорнулася тоді, коли репресивні заходи були скасовані.

Отже, той факт, що регіональні мови Франції так і не змогли скласти серйозної конкуренції національній мові пояснюється тим, що французька щонайменше з кінця XVIII ст. була мовою міжнародного спілкування та елітарної культури, численні досягнення якої високо цінувалися в інших країнах Європи та світу. Французька мова безпосередньо асоціювалася з ліберальними та демократичними цінностями, якими захоплювалася більша частина освіченого класу майже усіх європейських країн XIX ст. Відповідно, перехід на французьку мову розглядався як крок уперед у розвитку особистості, як долучення до цивілізації (за влучним висловом Михайла Драгоманова). Цього не можна було сказати про російську мову. Варто погодитися з О. Міллером, що престиж останньої на міжнародній арені посилювало те, що російська була єдиною мовою слов'янської групи, яка мала статус державної у величезній імперії [8, с. 82]. Однак сама ця імперія асоціювалася з відсталим соціально-економічним устроєм та необмеженою владою царя. Російська ж культура, попри всі свої досягнення, не сприймалася більшістю освічених людей свого часу, у тому числі в самій Російській імперії, як рівнозначна французькій, англійській чи німецькій. Саме тому асиміляційна політика Російської імперії щодо української та інших мов корінного населення не досягла успіху, незважаючи на те, що здійснювалася вона набагато більш жорсткими репресивними засобами, ніж проаналізована вище мовна політика Франції.

Список використаних джерел

1. Бухонкина А. С. Факторы эволюции коммуникативной среды Нижней Бретани / А. С. Бухонкина // Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия Филология. Журналистика. 2013. – Т.13. – Вып.3. – С.28–32.
2. Вульпиус Р. Языковая политика в Российской империи и украинский перевод Библии (1860–1906) / Р. Вульпиус // Ab Imperio. – 2005. – №2. – С.191–224.
3. Гаврилина Ю. Г. Французские реформаторские идеи в сфере образования в педагогической теории России (конец 19 – начало 20 в.) / Ю. Г. Гаврилина // Вопросы образования. – 2009. – №2. – С.254–268.
4. Джадт Т. «Места памяти» Пьера Нора: Чьи места? Чья память? / Т. Джадт // Империя и нация в зеркале исторической памяти: Сборник статей. – М.: Новое издательство, 2011. – С.45–75.
5. Домбровский Ю. О., Бабкина М. И. Мистраль – співівець Провансу / Ю. О. Домбровский, М. И. Бабкина // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський: «Аксиома», 2014. – Вип.37. – С.23–28.
6. Драгоманов М. П. Ново-кельтское и провансальское движение во Франции / М. П. Драгоманов // Вестник Европы. – 1875. – Кн.8. – С.688–740.
7. Косович О. В. Специфіка політики Франції в галузі національної мови та неології. Основні виміри / О. В. Косович // Записки з романогерманської філології. – 2016. – Вип.1 (36). – С.77–83.
8. Миллер А. И. «Украинский вопрос» в политике властей и русском общественном мнении (вторая половина XIX в.) / А. И. Миллер. – СПб.: Алетейя, 2000. – 260 с.
9. Пименова Л. А. Идея нации во Франции Старого порядка / Л. А. Пименова // Национальная идея в Западной Европе в Новое время. Очерки истории / Отв. редактор В. С. Бондарчук. – М.: ИКД «Зерцало-М». – С.125–158.
10. Постік Ф., Лоран Д., Сімон Ж-Ф., Вейяр Ж.-І. Визнання регіональної культури: Бретань після Французької революції / Ф. Постік, Д. Лоран, Ж.-Ф. Сімон, Ж.-І. Вейяр // Народна творчість та етнографія. – 2006. – №6. – С.75–80.
11. Хобсбаум Э. Все ли языки равны? Язык, культура и национальная идентичность / Эрик Хобсбаум // Логос. – 2005. – №4 (49). – С.49–59.
12. Adrey J.-B. Discourse and Struggle in Minority Language Policy Formation: Corsican Language Policy in the EU Context of Governance / J.-B. Adrey. – Coventry: Coventry University, 2009. – 279 p.
13. Baár M. Historians and Nationalism East-Central Europe in the Nineteenth Century / Monika Baár. – New York: Oxford University press, 2010. – 340 p.
14. Bernissan F. «Combien l'occitan compte de locuteurs en 2012?» / F. Bernissan // Revue de Linguistique Romane. – T.76. Juillet-Décembre 2012. – Strasbourg, 2012. – P.467–512.
15. Byrnes J. F. Catholic and French Forever: Religious and National Identity in Modern France / J. F. Byrnes. University Park: Pennsylvania State University, 2005. – 278 p.
16. Dû J. Le. Breton / J. Le Dû // Encyclopedia of Language and Linguistics, 2nd ed., ed. by Keith Brown. – Oxford: Elsevier, 2006. – Vol.2. – P.129–131.
17. Freeman G. H. Language, Culture, and Hegemony in Modern France (1539 to the Millennium) / G. H. Freeman. – Birmingham: Summa Publication, INC., 2008. – 312 p.
18. Judge A. «One state, one nation, one language?» / A. Judge // Language and Nationalism in Europe / Ed. By S. Barbour, C. Carmichael. – New York: Oxford University press, 2001. – P.44–82.
19. Loi n° 94–665 du 4 août 1994 relative à l'emploi de la langue française [Elektronnyy resurs]. – Режим доступу: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000005616341> – Назва з екрану. – Дата звернення: 27.10.2017.
20. Quartararo A. T. Women Teachers and Popular Education in Nineteenth-century France: Social Values and Corporate Identity at the Normal School Institution / Anne Therese Quartararo. – Newark, London: University of Delaware Press, Associated University Press, 1995. – 232 p.

References

1. Bukhonkina A. S. Faktort evolutsii kommunikativnoi sriedy Nizhniei Bretani / A. S. Bukhonkina // Izvestia Saratovskoho

universiteta. Novaia seriia. Seriiia Filolohiia. Zhurnalistika. 2013. – T.13. – Vyp.3. – S.28–32.

2. Vulpius R. Yazykovaia politika v Rossiiskoi imperii i ukrainskii perevod Biblii (1860–1906) / R. Vulpius // Ab Imperio. – 2005. – №2. – S.191–224.

3. Havrilina Yu. H. Frantsuzskie reformatorskie idei v sfere obrazovaniia v pedahohicheskoi teorii Rossii (konets 19 – nachalo 20 v.) / Yu. H. Havrilina // Voprosy obrazovaniia. – 2009. – №2. – S.254–268.

4. Dzhadt T. «Mesta pamiatii» Pera Nora: Chii mesta? Chyia pamiat? / T. Dzhadt // Imperiia i natsiia v zierkale istorichieskoi pamiatii: Sbornik statei. – M.: Novoe izdatielstvo, 2011. – S.45–75.

5. Dombrovskii Yu. O., Babkina M. I. Mistrall – spivets Provanсу / Yu. O. Dombrovskii, M. I. Babkina // Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Filolohichni nauky. – Kamianets-Podilskii: «Аксиома», 2014. – Vyp.37. – S.23–28.

6. Drahomanov M. P. Novo-keltskoie i provansalskoie dvizhenie vo Frantsii / M. P. Drahomanov // Vestnik Evropy. – 1875. – Kn.8. – S.688–740.

7. Kosovych O. V. Spetsyfika polityky Frantsii v haluzi natsionalnoi movy ta neolohii. Osnovni vymiry / O. V. Kosovych // Zapysky z romano-hermanskoi filolohii. – 2016. – Vyp.1 (36). – S.77–83.

8. Miller A. I. «Ukrainskii vopros» v politike vlastiei v ruskom obshchiestviennom mnenii (vtoaria polovina XIX v.) / A. I. Miller. – Spb.: Aleteiia, 2000. – 260 s.

9. Pimenova L. A. Ideia natsii vo Frantsii Staroho poriadka / L. A. Pimenova // Natsyonalnaia ideia v Zapadnoi Evrope v Novoe vriemia. Ocherki istorii / Otv. redaktor V. S. Bondarchuk. – M.: YKD «Zertsalo-M». – S.125–158.

10. Postik F., Loran D., Simon Zh-F., Veiar Zh.-I. Vyznannia rehionalnoi kultury: Bretan pislia Frantsuzkoi revoliutsii / F. Postik, D. Loran, Zh-F. Simon, Zh.-I. Veiar // Narodna tvorchist ta etnohrafii. – 2006. – №6. – S.75–80.

11. Khobsbaum E. Vse li yazyki ravny? Yazyk, kultura i natsyonalnaia identichnost / E. Khobsbaum // Lohos. – 2005. – №4 (49). – S.49–59.

12. Adrey J.-B. Discourse and Struggle in Minority Language Policy Formation: Corsican Language Policy in the EU Context of Governance / J.-B. Adrey. – Coventry: Coventry University, 2009. – 279 p.

13. Baár M. Historians and Nationalism East-Central Europe in the Nineteenth Century / Monika Baár. – New York: Oxford University press, 2010. – 340 p.

14. Bernissan F. «Combien l'occitan compte de locuteurs en 2012?» / F. Bernissan // Revue de Linguistique Romane. – T.76. Juillet-Décembre 2012. – Strasbourg, 2012. – P.467–512.

15. Byrnes J. F. Catholic and French Forever: Religious and National Identity in Modern France / J. F. Byrnes. University Park: Pennsylvania State University, 2005. – 278 p.

16. Dû J. Le. Breton / J. Le Dû // Encyclopedia of Language and Linguistics, 2nd ed., ed. by Keith Brown. – Oxford: Elsevier, 2006. – Vol.2. – P.129–131.

17. Freeman G. H. Language, Culture, and Hegemony in Modern France (1539 to the Millennium) / G. H. Freeman. – Birmingham: Summa Publication, INC., 2008. – 312 p.

18. Judge A. «One state, one nation, one language?» / A. Judge // Language and Nationalism in Europe / Ed. By S. Barbour, C. Carmichael. – New York: Oxford University press, 2001. – P.44–82.

19. Loi n° 94–665 du 4 août 1994 relative à l'emploi de la langue française [Elektronnyy resurs]. – Режим доступу: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000005616341> – Назва з екрану. – Дата звернення: 27.10.2017.

20. Quartararo A. T. Women Teachers and Popular Education in Nineteenth-century France: Social Values and Corporate Identity at the Normal School Institution / Anne Therese Quartararo. – Newark, London: University of Delaware Press, Associated University Press, 1995. – 232 p.

Kazakevych O. M., Ph. D. in History, associate professor at the department of history and ethnic policy of the National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv), o.kazakevich@gmail.com

From threat to unity to acknowledgement of valuableness: French linguistic policy towards the minority languages since 1789

Since 1789 the revolutionary government used French as an instrument for maintaining the unity of the country, however their efforts achieved only limited

success. By the 1864 only about a half of the population could speak French. Therefore, one of the main goals of the school reform of 1881 was to make French the only language of education. After the World War II the Breton and Occitan languages returned to school curricula, however, both languages lost the majority of their speakers after all restrictive measures were cancelled. The author comes to conclusion that the cultural assimilation of the ethnic and linguistic minorities in 19–20th cc. France may be explained mainly by the social prestige of the French language, which was strongly associated with the highly developed culture, social progress and democratic values.

Keywords: France, linguistic policy, nation building, Breton, Occitan, patois, cultural assimilation.

* * *

УДК 94(438)

Григорук Н. А.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри нової
і новітньої історії, Тернопільський національний
педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка
(Україна, Тернопіль), n.hryhoruk@ukr.net

Джордж Вашингтон І ПОЧАТОК АМЕРИКАНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Розглядається участь Джорджа Вашингтона у зародках американської революції. Метою статті є дослідження основних передумов боротьби за незалежність США. Особливістю американської революції є те, що вона переслідувала національно-визвольні цілі. Ця революція почалася як боротьба – спочатку мирна, а потім збройна – з британським колоніальним гнітом. Дослідження розглядає події Першого Континентального конгресу. Серед делегатів конгресу був і Дж. Вашингтон, який відіграв важливу роль в американській революції. У підсумку автор робить висновок, що конгрес прийняв рішення, які неминуче вели до розриву з британською метрополією, а роль Дж. Вашингтона у війні за незалежність, яка була водночас і Американською революцією, можна оцінити дуже високо, вважаючи, що без керівництва та непохитної стійкості Вашингтона революція майже безсумнівно зазнала б невдачі. Дослідження ґрунтується на використанні комплексу загальнонаукових, структурно-функціональних та історичних методів.

Ключові слова: Джордж Вашингтон, революція, США, конгрес, незалежність.

Сьогодні Джордж Вашингтон відомий як безстрашний лідер і блискучий військовий тактик. Його відвага і хоробрість увійшли в легенди. Пітер Хенріус, автор видання «Портрет Джорджа Вашингтона» відзначає «Більшість з людей бояться смерті, Вашингтон був унікальний в тому відношенні, що не раз стикався зі смертю зберігаючи спокій, що більшості людей здавалося надприродним» [1, с. 133].

У 1765 р. Вашингтон спокійно проживав у Маунт-Верноні, а на американське суспільство насувалася гроза. Згідно з рішенням парламенту, торгувати англійські колонії Північної Америки мали право тільки з Англією, також була заборона вивозу з Америки деяких речей, які виготовлялися в Англії. Звісно, це положення було дуже невигідним для англійських колоній, але їм приходилося приймати це до тих пір, поки колонії мали необхідність у военній охороні метрополій. Але після того як було витіснено французів, положення справ помінялося. Республіканські ідеї й демократичний дух населення спочатку виявився у північних колоніях, які стали пильно спостерігати за діями Англії.

Війна з французами в Америці принесла Англії великі витрати, і англійський уряд вирішив прилучити колонії до покриття цих затрат, наклавши мито на деякі товари, що привозилися до Америки із Англії. Тим

часом, за англійською конституцією, вводилися прямі і непрямі податки, у колоніях діяло виключно право місцевих законодавчих зборів. Але, не тривожачись цим, британський парламент наклав мито на патоку і цукор, які привозилися у порти Нової Англії, а також у Бостон. Незадовго було накладено мита й на інші товари які привозилися, й було встановлено суворий нагляд за контрабандними товарами, якими колонії таємно торгували з французами та іспанцями, на що раніше Англія не звертала уваги. Завдяки цьому велика частина населення країни розорилася, що спричинило невдоволення колоній [2, с. 54].

Від колоній була направлена петиція до короля і парламенту в якій йшлося про скасування податків і мит. Але уряд Англії потребував грошей, тому лише частково взяв до уваги цю петицію. Англійський парламент скасував мита лише на незначну частину товарів, і одночасно було видано відомий акт про гербовий збір, в якому йшлося про те що всі офіційні ділові документи в колоніях необхідно було писати на гербовому папері. Але колонії вирішили виступити проти акту про гербовий збір та не допустити його введення. Тепер проти короля почали виступати не тільки північні колонії, але й південні які раніше були в більшій мірі віддані королю, через те, що там знаходилися великі маєтки англійських аристократів, які покинули їх. У південних колоніях населення не мало бажання відмовитися від своїх особистих прав, які вони отримали завдяки англійській конституції, і не хотіли виконувати всі домагання Англії. Нарешті південь і північ змогли об'єднатися єдиною ціллю [3, с. 86].

Цей акт мав отримати чинність 1 листопада 1765 року. В деяких колоніях населенням були спалені склади де знаходився гербовий папір, населення взяло зброю і чинило прямий опір, парламент опинився в безвихідній ситуації і був змушений скасувати акт про гербовий збір [3, с. 87].

Скасувавши один акт, ними були введені інші мита, а саме на фарбу, картон і чай, які привозили з Англії. Метрополія не брала до уваги права колоній, за якими вони самі могли призначати податки і мита. Населення колоній знало що на петиції парламент не буде звертати уваги, тому треба використовувати і інші засоби, а саме було вирішено не приймати тих англійських товарів, за які стягувалися мита. Цими заходами вони прагнули вплинути на англійських купців щоб ті домоглися в уряду скасування цих мит. Вашингтон взяв активну участь у проведенні цих заходів [4, с. 163].

Вашингтон виступав проти першого податку на колонії, але не вніс нічого значного в рух опору, до тих пір поки не розпочалися акції протесту проти Акту Таушенда який був введений у дію 1767 р. В травні 1769 р. Джорджем Мейсоном, товаришем Вашингтона було написано текст до висунутої Вашингтоном пропозиції, в якій йшлося про те, що Вірджинія мала розпочати бойкотування англійських товарів, до тих пір поки ці акти не будуть відмінені. В 1770 році, парламентом Акти Таушенда були повністю відмінені [5, с. 262].

Ще у молоді роки Вашингтон був монархістом, а також прихильником Англії та її політики, але ще більшу прихильність він відчував до своєї батьківщини та всім серцем прагнув зберегти її політичну свободу. Спершу він виступав проти збройної боротьби та вважав що